

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th July, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

SOTSIAL KONFLIKTLAR KELIB CHIQUISHINING ASOSIY SABABLARI VA SAMARALI TADQIQ ETISH USULLARI

Nosirbekov Kozimbek Sunnatbek o'g'li,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

“Siyosatshunoslik” yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

E-mail address: kozimkhabek@gmail.com

Telefon raqami: +998974488565

Annotatsiya:

Jamiyatda yuzaga kelib chiquvchi va bevosita o'zining salbiy ta'sirini o'tkazuvchi jarayonlardan biri bu shubhasiz – sotsial konfliktlardir. Insonlar bir hududda o'zaro bir jamoa, to'da yoki guruh bo'lib turmush tarzini tashkil etar ekan, o'rtada manfaatlar to'qnashuvi hamda kelishmovchiliklar kelib chiqishi tabiiy holni anglatadi. Bu to'qnashuvlar natijasi o'laroq – insonlar jamlanmasida ijtimoiy konflikt rivojlanib boradi. Sotsial konfliktni o'rganish va tadqiq etish umumbirlashmani saqlan qolish hamda yaxlitlikni ta'minlash uchun xizmat qiladi. Ijtimoiy o'zaro xilma-xillik mavjud bo'lgan yerda, sotsial konfliktlar kelib chiqishi noodatiy holat sifatida hech qachon baholanmagan.

Kalit so'zlar: sotsial konfliktologiya, shaxslar va guruhlar o'rtasidagi o'zaro konfliktlar, jamiyat, guruhlar, to'dalar, ijtimoiy tuzilmalar, to'qnashuvlar, ijtimoiy xilma-xillik.

Zamonaviy konfliktologiyada “sotsial konflikt” tushunchasi keng va tor ma'noda qo'llaniladi. Keng ma'noda, sotsial konflikt – sotsial hayotda sodir bo'ladigan va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan barcha konfliktlarni o'z ichiga qamrab oladi. Tor ma'noda, u jamiyat hayotining aynan bir sohasiga, ijtimoiy sohaning o'ziga ta'sir qiladi lekin siyosat, iqtisod va boshqa sohalariga taalluqli bo'lmaydi. Amerikalik sotsiolog L.Koser o'zining “Funktsiyalar sotsial konflikt” uni ijtimoiy guruhlarning intilishlari va hissiyotlarini aks ettiruvchi mafkuraviy hodisa sifatida belgilaydi. Uning fikricha, konfliktlarning qadri shundaki, ular ijtimoiy tizimning ossifikatsiyasi (yemirilish)ni oldini olish, ochiq innovatsiyalar sari yo'l ekanligini ko'rsatadi. Boshqa bir amerikalik olim K.Bouldingning fikricha, konflikt ongli va yetuk qarama-qarshilik va manfaatlar to'qnashuvini belgilaydi. R.Darendorf konflikt "me'yorlar va kutishlar, institutlar va guruhlarda qarama-qarshilikdan iborat barcha

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th July, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

tizimli munosabatlarni" tushunadi. Amerikalik sotsiologlar R.Mak va R.Snayderlar sotsial konfliktga xos xususiyatlarning quyidagi guruhlarini ta'riflaganlar:

1. Konfliktning zaruriy sharti ikkala qarama-qarshi tomonning mavjudligi: ular individual bo'lishi mumkin, guruhlar, sinflar, hatto madaniyatlar.
2. Konflikt mavqe belgisi va manbalarning kamligi bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Birinchi holatda, bu bir vaqtning o'zida ikkita subyekt tomonidan bir xil rol funksiyasini bajarish uchun raqobatning yuzaga kelishi, bu ularni raqobatdosh munosabatlarga qo'yadi; ikkinchi holatda esa - har qanday qiymatlarning yetarli darajada bo'lmashligi, buning natijasida bir vaqtning o'zida ikkita subyekt da'volarini to'liq qondira olmaydi – degan xulosani beradi.
3. Konflikt faqat tomonlar o'rtasida yuzaga keladi, natijada bir-birining hisobiga foyda olishga intiladi konfliktli xatti-harakatlarning o'zi boshqasini yo'q qilish yoki hech bo'lmaganda nazorat ostiga olish istagi kabi ko'rinadi.
4. Konflikt shunday o'zaro ta'sir doirasidan kelib chiqadiki, qachonki qarama-qarshi tomonlarning harakatlari bir-biriga mos kelmaydigan va bir-birini istisno qiladigan maqsadlarga (qadriyatlarga) erishishga qaratilgan vaqtda, ular o'rtasida to'qnashuv yuzaga kelib chiqadi.
5. Konfliktli munosabatlarning eng muhim jihati shundan iboratki barcha konfliktlar kuchga tayanadi, chunki konflikt har doim manfaatlar va xoxish-istaklarni qondirishga erishish uchungina harakat qiladi, dominant ijtimoiy mavqeni o'zgartirish yoki saqlab qolish - xatti-harakatlarni nazorat qilish va boshqarish qobiliyati nazarda tutiladi.¹

Konfliktlarning ta'riflari qanchalik xilma-xil bo'lmasin, hamma uchun umumiy bo'lgan tushuncha bu – sotsial konflikt qarama-qarshilikka asoslanganligini tan olishdir. Konflikt qarama-qarshilik va subyektivlikni anglashni o'z ichiga oladi. Qarama-qarshilikni anglagan va tanlagan odamlar uni hal qilish yo'li sifatida to'qnashuv, kurash, raqobat, konflikt predmetiga tayanadi.

Konfliktologiyaning alohida bilim sohasi sifatida paydo bo'lishi jamiyatning ijtimoiy xilma-xilligi, moddiy ta'minot va daromadlar darajasining farqi, ijtimoiy tengsizlik tufayli shaxs ichida, shaxslar va subyektlar guruhlarini o'rtasida yuzaga keladigan cheksiz qarama-qarshiliklar bilan bog'liq. Har bir shaxsning o'ziga xosligi, har qanday ijtimoiy jamoaning individualligi tufayli konfliktlar ijtimoiy hayotning ajralmas qismiga aylanadi.

¹ Здравомыслов А. Г. Социология конфликта. -М.: Аспект-Пресс, 2021

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th July, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Sotsial konfliktologiya – bu shaxs ichidagi qarama-qarshiliklarni, shaxslararo qarama-qarshiliklarni, ularning ijtimoiy determinizmi nuqtai nazaridan o'rganadigan bilim sohasi, chunki jamiyatdagi har qanday konflikt nafaqat psixologik omillar, balki ma'lum darajada ijtimoiy omillar bilan ham belgilanadi. Masalan, shaxs ichidagi rollararo qarama-qarshilik bir-biriga mos kelmaydigan yoki bir-biriga zid bo'lgan bir nechta ijtimoiy rollarni bajarish zarurati natijasida yuzaga keladi. Bu rollar o'zaro istisno talablarni qo'yishi mumkin, bu muqarrar ravishda jiddiy ichki konfliktning paydo bo'lishiga olib keladi. Ta'riflangan holatlar chuqur his-tuyg'ular, shaxsiy tajribalar bilan bog'liqligi va psixologik jarohatga sababchi bo'lishi psixologiya fanida qiziqish uyg'otganiga qaramay, ular sotsial konfliktologiyaning o'rganish predmeti hisoblanadi. Konfliktning ijtimoiy komponentida shaxslar, shuningdek, ijtimoiy tipik pozitsiyalardan, boshqacha aytganda, o'ziga xos ijtimoiy fazilatlar va xususiyatlarning tashuvchisi, rollarning tashuvchisi, muayyan ijtimoiy guruhlarining vakillari sifatida tahlil qilinadi.

Sotsial konfliktologiya shaxslararo qarama-qarshilikda ishtirok etuvchi guruh va shaxsiy manfaatlarni, qarama-qarshilikda yuzaga kelgan ehtiyojlar, qadriyatlar va xulq-atvor motivlarini tahlil qilishga ixtisoslashgan, turli xil ijtimoiy mahrumlik turlarini (odamni qadriyatlardan, ma'naviy va moddiy boyliklardan mahrum qilish) o'rganadi. Ijtimoiy mahrumlik pirovard natijada qarama-qarshilikning asosiy sababi va manbai hisoblanadi, deb ishoniladi.

Sotsial konfliktologiyaning predmeti - bu "ijtimoiy qarama-qarshilik kuchayishining eng maqbul holati bo'lib, u ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy, siyosiy manfaatlar va vazifalarni bartaraf etishga qaratilgan shaxslar va turli guruhlar o'rtasidagi qarama-qarshilik shakllarining xilma-xilligida ifodalanadi. Haqiqiy yoki xayoliy dushmani yo'q qilish va raqibning o'z manfaatlariga erishishiga to'sqinlik qilish" hisoblanadi.² Sotsial konfliktning paydo bo'lishi, tarqalishi va susayishi ijtimoiy qarama-qarshiliklarning mavjudligi, tabiati va shakllanish darajasi bilan bog'liq. Jamiyat har doim qarama-qarshiliklarga to'la. Ular siyosiy va iqtisodiy sohada, mafkura, madaniy-axloqiy ko'rsatmalar, ma'naviy me'yorlarda uchraydi. Iqtisodiy yo'nalishning nomuvofiqligining klassik misoli mehnatning ijtimoiy tabiati bilan ishlab chiqarilgan mahsulotni o'zlashtirishning shaxsiy shakli o'rtasida yuzaga keladigan konfliktidir. Siyosiy hayotda hokimiyat uchun kurashda manfaatlarning

² The British Journal of Sociology, Vol. 8, No. 3 (Sep. 2018), pp. 197-207.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th July, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

to'qnashuvi misol bo'la oladi. Madaniyat sohasida - odatiy qadriyatlar, jamiyat tamoyillari va innovatsion g'oyalar, yangi me'yoriy g'oyalar o'rtasidagi konflikt.

Konfliktlarning xilma-xilligi va ko'pligi turli xil ijtimoiy qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi, ularning qo'zg'atuvchilari, jalb qilingan subyektlar va obyektlar, yuzaga kelishining tabiati, tarqalish usuli, hal qilish mexanizmi, konflikt darajasi va jiddiyligi bilan farqlanadi.

Konfliktni sotsiologik tahlil qilishning o'ziga xos momenti uning subyekt-obyekt munosabatlari sifatida tahlilidir. Konflikt, bir tomondan, subyektiv holat yoki harakatdir, chunki unda uning kuchayishining ishtirokchilari va harakatlantiruvchi kuchlari, ya'ni shaxslar, jamoalar, shaxslar guruhlari, jamoalar, mulklar va butun davlatlar ishtirok etadilar. Ammo, boshqa tomondan, har qanday qarama-qarshilikda obyektiv qarama-qarshilik ham ishtirok etadi, bu qarama-qarshilik ishtirokchilarining xohish-irodasidan qat'iy nazar mavjud bo'lib, ularning his-tuyg'ulari, fikrlari, harakatlarida namoyon bo'ladi. Har bir konflikt ma'lum bir obyekt atrofida, masalan, maqom, mulk, hokimiyat, madaniy ideallar, ma'naviy qadriyatlar atrofida alanganadi, muayyan ijtimoiy sharoitlarda o'zaro ta'sir subyektlari o'rtasidagi ochiq qarama-qarshilik darajasiga obyektiv qarama-qarshiliklarning rivojlanishi sababini aniqlaydi.

Konfliktning ortida har doim aniq bir obyektlar yashiringan bo'ladi, bu esa o'zaro qarama-qarshiliklarning yakuniga yetmaganicha yoki tomonlarning kelishuvga erishishiga qadar ochiqlanmaydi. Tomonlar o'rtasidagi nomuvofiqlik va kelishmovchiliklar konfliktlarni keltirib chiqaradi. Ammo bu ishtirokchilarning parallel intilishlariga, ehtimol, ularning raqobatiga, qarama-qarshiliklarga olib kelishini anglatmaydi, balki muqarrar ravishda konfliktga olib keladi. Qarama-qarshiliklar mavjud tarixiy rivojlanish jarayonida o'zgarishi mumkin bo'lgan mulk hisoblanadi. Qarama-qarshiliklar kelishmovchiliklar shaklida paydo bo'lishi mumkin, bu esa, konflikt shakliga kelmasdan, uni oldini olish va bartaraf etish tinch yo'l bilan - muzokaralar, maslahatlashuvlar, muhokamalar va shunga o'xshash protseduralar orqali amalga oshiriladi. Konfliktlarni tinch yo'l bilan hal qilish yanada jiddiy konfliktlarning oldini olishga yordam beradi.

Konfliktologiya - jamiyatdagi shaxsning hayoti ikki tomonlama, norozilik bilan to'ldirilganligi sababli, bu ko'pincha shaxslar va katta guruhlar, shuningdek, subyektlarning kichik guruhlar pozitsiyalarining to'qnashuviga olib keladi. Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida turli qarama-qarshiliklar bo'lgan va hozirgi kunga qadar mavjud. Ba'zi to'qnashuvlar alohida subyektlar o'rtasida, masalan, resurslar uchun

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th July, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

kurash natijasida yuzaga kelgan bo'lsa, boshqalari bir vaqtning o'zida bir nechta millat va kuchlarni qamrab oldi. Ko'pincha hatto butun qit'alar qarama-qarshiliklarda qatnashgan. Odamlar uzoq vaqtdan beri yuzaga kelgan qarama-qarshiliklarni bartaraf etishga intilib, konfliktlarga o'rin yo'q utopik jamiyatini orzu qilishdi. Davlatchilikning paydo bo'lishi insoniyatning nafaqat oldini olish, balki qarama-qarshiliklarni bartaraf etishga qaratilgan ko'p funktsiyali mexanizmni yaratishga intilishidan ham dalolat beradi. Konfliktlar XX asrda aholi kamayishining asosiy sababi hisoblangan. O'tgan asrda ikki jahon urushi, mahalliy harbiy konfliktlar, resurslar va hokimiyatga egalik qilish uchun doimiy qurolli kurash, ko'plab o'z joniga qasd qilish, qotilliklar, shaxslar o'rtasidagi kelishmovchiliklar natijasida 300 millionga yaqin odam halok bo'ldi. Butun dunyoning globallashuvi, hayotning dinamizmi va davom etayotgan o'zgarishlar tezligining oshishi, subyektlarning mavjudligi va munosabatlarining murakkablashishi, stress, keskinlik darajasining oshishi - bularning barchasini o'z ichiga oladi. Sotsial konfliktologiya bugungi kunda turli xil qarama-qarshiliklarning paydo bo'lishi, rivojlanishi va hal qilish qonuniyatlarini, shuningdek, qarama-qarshiliklarni konstruktiv hal qilish tamoyillari va usullarini o'rganadigan alohida fan sohasi sifatida shakllanib bordi. Asosiy yondashuv insonning jamiyat bilan o'zaro munosabati jarayonida uning mavjudligiga kirib boradigan barcha xilma-xil qarama-qarshiliklardir. Har qanday qarama-qarshilik munosabatlarining paydo bo'lishi, rivojlanishi va tugashini tavsiflovchi nazariya sifatida baholanadi.³

Konfliktologiya, sotsiologiya fani va ijtimoiy psixologiya bilan maksimal umumiylikka ega, chunki bu bilim sohaları odamlarning o'zaro ta'sirini o'rganadi. Shuningdek, u tarix bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u inson xatti-harakatlarining sabablarini tushuntiradi. Bundan tashqari, konfliktlarni boshqarish siyosatshunoslik, etimologiya, iqtisod va boshqa bir qator ijtimoiy fanlarga bog'liqlik bilan tavsiflanadi, ular har xil turdagi konfliktlarning tabiati, mexanizmlari, rivojlanish qonuniyatlari va oqibatlarini aniqlaydi. Ushbu fanlar qatorini sanab o'tilgan bilim sohalaridan tashqari, odamlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning huquqiy modellarini o'rganadigan huquqshunoslik ham to'ldirishi mumkin. Psixologiya konfliktlarning paydo bo'lishi va rivojlanishida psixologik sabablarning muhim roli tufayli zamonaviy konfliktologiyaga tobora ko'proq ta'sir o'tkazmoqda.

³ Кузнецов Н. С. Человек: потребности и ценности. — Свердловск: Изд-во Урал.Ун-та, 2017.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th July, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Arthur, W. and Bennett, W. (1995), "The international assignee: the relative importance of factors perceived to contribute to success", *Personnel Psychology*, Vol. 48, pp. 99-114.
2. Здравомыслов А. Г. Социология конфликта. -М.: Аспект-Пресс, 2021
3. *The British Journal of Sociology*, Vol. 8, No. 3 (Sep. 2018), pp. 197-207.
4. Кузнецов Н. С. Человек: потребности и ценности. — Свердловск: Изд-во Урал.Ун-та, 2017.
5. Firkola, P. (2006). Japanese management practices past and present. *Economic Journal of Hokkaido Univ.*, 35, 115-130.
6. Haghirian, P. (2010). *Understanding Japanese management practices*. New York: Business Expert Press.

E- Conference Series

Open Access | Peer Reviewed | Conference Proceedings

E-CONFERENCE
SERIES